

A csíkszeredai világi nyomdászat kezdetei (1882–1885). A kiegyezés által teremtett kedvező gazdasági, kulturális feltételeknek köszönhetően a magyar nyomdaipar is jelentősen fellendült: számottevően nőtt a nyomdák száma, technikai felszereltségük egyre korszerűbb lett. A magyarországi általános helyzethez képest a székelyföldi nyomdászat lassabb ütemben fejlődött, a növekedés mennyiségi és minőségi szempontból jóval mérsékeltőbb volt: Marosvásárhely kivételével csak a dualizmus első felében kezdett működni néhány nagyobb városban egy-egy szerényebb nyomda.¹ Mivel a Székelyföldre amúgy is jellemző visszafogott gazdasági gyarapodás és polgárosodás folyamata Csík vármegyében bontakozott ki a legkésőbb, utoljára itt került sor tipográfiaalapításra. Pedig a nyomdászat Csíkban két évszázados múltra tekintett vissza, hiszen az 1676-ban alapított, kiemelkedő művelődéstörténeti jelentőségű csíksomlyói ferences nyomdában egészen a 19. század végéig számos egyházi kiadvány látott napvilágot. Ellenben a kiegyezést követő években még sem Csíkszereda, sem más település gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyai nem indokolták tipográfiai műhely létesítését. A városfejlődés igazán csak az 1876-os megyerendezést követően gyorsult fel, hiszen Csíkszereda megyeszékhellyé válásával (korábban Csíkszék közigazgatási székhelye a régió szellemi központja, Csíksomlyó volt) itt helyezték el a központi hivatalokat, jelentősen gyarapodott a hivatalnoki réteg, így a város gazdasági-kulturális szerepe is nagymértékben növekedett. A kétségbevonhatatlan eredmények ellenére a fejlődés mégsem volt olyan mértékű, hogy a helyieknek sikerült volna „önerőből” nyomdát létesíteniük, ennek ellenére a megélénkülő városiasodás néhány év múlva mégis nyomdát hívott életre Csíkszeredában.

1882. január 1-jétől Kézdivásárhelyen jelent meg a *Székelyföld* című közzgazdasági, társadalmi és szépirodalmi lap, amely átlépve saját vonzáskörzetét, az egyetlen sajtótermékkel sem rendelkező Csík vármegyére is kiterjesztette hatósugarát. Bár nem itt nyomtatták, de a régióval foglalkozó magas számú közleménynek és hírnek köszönhetően a lap kielégítette a csíki olvasóközönség napi információigényét és tájékozódási szükségletét is. A hetente négyszer, majd március 23-tól kétszer megjelenő újság jelentősége nemcsak abban állt, hogy rendszeresen beszámolt a legfontosabb helyi eseményekről, hanem megjelenése szorosan kapcsolódott az első csíkszeredai világi nyomda alapításához. A lap indulásakor ugyanis Szabó Albert, a kiadótulajdonos a csíkszeredai szerkesztővel, T. Nagy Imrével kötött megállapodásban vállalta, hogy egy éven belül nyomdát állít fel Csíkszeredában.² Mivel üzleti érdekek is motiválták, egy ismert marosvásárhelyi nyomdász, F. Szabó Lajos³ bevonásával már januárban megpróbálta megnyitni új műhelyét.⁴ Bár vele végül nem sikerült egyezsége jutnia, igyekezetét hamarosan siker koronázta, hiszen 1882 áprilisában „a mai kor kívánalmainak megfelelő nyomdát” rendezett be Csíkszeredában.⁵ A kézdivásárhelyi nyomda fiókvállalatát Szabó Albert teljes mértékben saját erejéből létesítette és gyakorlati irányítását is „házon belül” oldotta meg: működtetését segédjére, Györgyjakab Mártonra bízta.

¹ Székelyudvarhelyen Becsek Dániel 1868-ban létesített nyomdát, I. M. HUBBES ÉVA, *Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványaik*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1998, 6. – Sepsiszentgyörgyön Pollák Mór 1876-ben rendezte be műhelyét, I. *Az 1851 és 1918. között működött magyarországi nyomdák és kiadók jegyzéke*, összeáll. Markos Béla, Budapest, Kézirat, 1960, 133. Kézdivásárhelyen Túróczi és Stypulkowszki cégjelzéssel 1879-től működött nyomda, I. BITAY ÉVA, *Kézdivásárhely hírlapirodalmának történeti adatai = Művelődés*, 1998, 4, 15.

² T. NAGY Imre, *Az első nyomda = Csíki Lapok*, 1912. december 25., 14.

³ Fintaházi Szabó Lajos kezdetben nyomdászsegédként dolgozott a marosvásárhelyi református kollégium könyvnyomdájában, majd egy évig (1866. október 1.–1867. október 1.) ennek vezetője is volt, I. KONCZ JÓZSEF, *A marosvásárhelyi evang. reform. kollégium könyvnyomdájának száz éves története 1786–1886*, Marosvásárhely, Imreh S., 1887, 19.

⁴ *Erdélyi Értesítő*, 1882. január 15., 11.

⁵ *Székelyföld*, 1882. április 30., 3.

Györgyakab Márton 1856. október 17-én született Gyulafehérváron, római katolikus családban.⁶ Az elemi iskola elvégzése után szülei (Györgyakab Márton és Bardócz Rózália) a nagy múltú gyulafehérvári gimnáziumba írták be. 1873-ban – számunkra ismeretlen okokból – azonban abbahagyta középiskolai tanulmányait⁷ és elszegődött nyomdásztanulónak. A gyulafehérvári inasévek után – valószínűleg – magyarországi műhelyekben bővítette szakmai tudását. Sajnos nemcsak az érintett városokat, de vándorlásának pontos időtartamát sem ismerjük. Ami biztos, hogy az 1880-as évek elején Kézdivásárhelyen, Szabó Albert nyomdájában dolgozott, és ez döntően meghatározta sorsának további alakulását is.

Mivel Györgyakab egyszemélyes nyomda üzemeltetésében tapasztalattal nem rendelkezett, új munkáját szakmai tudása mellett valószínűleg megbízhatóságának, rátermettségének köszönhette. Bár továbbra is alkalmazott volt, Csíkszeredába érkezése jelentős megtiszteltetést és előrelépést is jelentett neki, hiszen a város első világi nyomdászaként nagyon fiatalon, önállóan gyakorolhatta mesterségét. A Gecző ház bolthelyiségébe elhelyezett szegényes nyomda (kezdetben csak egy kézisajtóval rendelkezett) első bő másfél éves tevékenységéről sajnos kevés pontos adat maradt az utókorra. Az alapítás után – a kézdívasárhelyivel közösen megjelenő hirdetésekben – a korszak kisvárosi műhelyeinek szokásos szolgáltatásait kínálta (meghívók, alapszabályok, felhívások, árjegyzékek, névjegyek, táncrendek, stb. „csinos és gyors kiállítását”), de raktárából „kis mennyiségben is feltűnő olcsó áron” beszerezhetőek voltak a különböző ügyintéztést szolgáló nyomtatványok. Annak ellenére, hogy a vármegye egyetlen tipográfiaja volt, a látványos fellendülés egyelőre elmaradt. Az eredeti tervekkel ellentétben (a *Székelyföld* minden második számát itt nyomtatták volna) ugyanis az állandó munkát adó lapkiadásra végül nem került sor, és a város kisszámú lakossága sem halmoz(hat)ta el zsíros megrendelésekkel a nyomdát, amelynek így – ahogyan a korszak Csík vármegyei krónikása fogalmazott – „alig volt valami tenni valója.”⁸ Vitos Mózes állítását bizonyítja, hogy „Szabó Albert könyvnyomdája” cégjelzéssel csak két önálló kiadvány, a csíksomlyói római katolikus főgimnázium 1881/82. és 1882/83. tanévről szóló értesítők láttak napvilágot.

Létesítését követően tehát a lassan polgárosodó kisvárosban a monopolhelyzetben lévő nyomdának nem alakult ki szélesebb vásárlói köre. F. Szabó Lajost azonban még ezt sem tántorította el korábbi szándékától, és néhány hónap múlva megnyitotta a város második tipográfiáját. A nyomda alapításának pontos időpontját sajnos nem ismerjük. A Magyar Nyomdászok Évkönyvében (amelynek a Csík vármegyére vonatkozó adatai nem mindig megbízhatóak) 1883 szerepel, de mivel találunk utalást 1883. január eleji működésére (a Csíkszeredai Polgári Olvasókörnek készítette el a szükséges naplókat) nincs kizárva, hogy Szabó már 1882 őszén a városban tevékenykedett. Bármiikor is került sor a műhely berendezésére, valószínűnek tűnik, hogy az első évben ennek felszereltsége igen szerény lehetett, hiszen nincs tudomásunk olyan kiadványról, amely ebben a kezdeti időszakban innen került volna ki. F. Szabó Lajos – aki legtöbb társához hasonlóan könyvkereskedést is működtetett – azonban természetesen nem szeretett volna a város második számú nyomdása maradni, és 1884 májusában megvásárolta Bernstein Márk sepsiszentgyörgyi nyomdájának egy részét.⁹ A gyorsajtó üzemből állítása beváltotta tulajdonosának hozzá fűzött reményeit. Néhány hét múlva ugyanis már nemcsak a csíksomlyói főgimnázium tartozott a megrendelői közé (ebben az évben ő állította elő az iskola értesítőjét) de annak igazgatója, Imets F. Jákó is őt bízta 25 éves írói jubileuma alkalmából megjelenő kis füzet (*Cserfalevél*) kiadásával. Bár az ügyfelek számának

⁶ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár, Keresztelési anyakönyvi kivonat 1856, (num. curr. 42).

⁷ Az 1872/73. tanév végén a gimnázium III. osztályát fejezte be, a későbbiekben nevével nem találkozunk az iskolai értesítőkben, l. *A gyula-fehérvári róm. kath. főgymnasium értesítővénye 1872/73-ik tanévről*, Gyulafehérvár, 1873, 6.

⁸ VITOS Mózes, *Csíkmegyei füzetek II*, Csíkszereda, Hargita Kiadó, 2003, 208.

⁹ *Nyomdászok Közlönye*, 1885. április 1., 5.

növekedésével kapcsolatos pontos adataink nincsenek, nem lehet kétségünk afelől, hogy Szabó e tekintetben is lépéselőnybe került Györgyjakab Mártonnal szemben. A nehéz kezdés utáni eredménykeltő folytatás ellenére a nyomda csak nagyon rövid ideig működhetett, 1885. március 20-án éjszaka ugyanis teljesen leégett. Mivel az ismeretlen körülmények között keletkezett tűzben F. Szabó Lajos minden vagyona odaveszett (a megsemmisült gyorssajtó és a betűkészlet mellett könyvkereskedése és nyomtatványraktára is a lángok martalékává vált),¹⁰ többé nem is próbálkozott a csíkszeredai tipográfia életre keltésével. Néhány hónapig – ahogyan a *Székely Nemzet* csíkszeredai tudósítója fogalmazott – „majdnem minden anyagi megélhetési módtól megfosztva élt nagy családjával”, majd augusztus 8-án gyalog elindult Budapestre, hogy az Országos Általános Kiállítást megtekintse és megpróbálja rendbe hozni üzleti ügyeit.¹¹

Annak ellenére, hogy kezdetben versenytárs nélkül működött, az első csíkszeredai világi nyomda megszilárdulása, mint láttuk, váratott magára. Miután F. Szabó Lajos megnyitotta tipográfiáját, forgalma valószínűleg tovább csökkent. Mindezek dacára Györgyjakab Márton látott fantáziát a nyomdában, és 1884. január 1-jétől bérbe vette Szabó Alberttől. Feltételezhető, hogy döntését családalapítási szándéka is befolyásolta, ugyanis már májusban eljegyezte, majd november 4-én feleségül vette Dávid István, jómódú városi tanácsos 23 éves lányát, Dávid Juliannát.¹² Mindenesetre a vállalkozó szellemű fiatalembernek határozott tervei voltak a nyomdával: a *Székelyföldben* megjelenő keretes értesítésben amellest, hogy az olvasók tudomására hozta a bérbevétel tényét, ismertette szakmai „ars poeticáját” („méltányos árszabály, pontosság és ízléses kiállítás”) és tevékenységének fő célkitűzését („közművelődés előmozdítása”) is.¹³

Györgyjakab Márton lelkesedése ellenére a Fisch Lipót boltja melletti, 251. szám alá áthelyezett nyomda fellendítése nem ígérkezett könnyű feladatnak. Tulajdonképpen Csíkszereda igényeit gyakorlatilag már egy nyomda is kielégítette. Így figyelembe véve a konkurens műhely jobb felszereltségét és ügyfélkörének gyors gyarapodását, pusztán a talpon maradása is komoly eredménynek számított volna. Szükségesnek bizonyult tehát a nyomda műszaki fejlesztése, de gyaníthatóan anyagi okok miatt csak egy „vásott gyorssajtó gépet” tudott vásárolni.¹⁴ Jó üzleti érzékkel azonban felismerte, hogy az előrelépéshez a behatárolt piacú kisvárosban kívül a megrendelőket kell szerezni (1884-ben például ő készítette a gyergyóditrói római katolikus polgári fiúiskola értesítőjét). De a lakosság aprónyomtatvány (báli meghívók, gyászjelentők, emléklapok stb.) szükségletének kielégítése mellett már kezdetől fogva olyan művek kiadására is törekedett, amelyek a biztos vásárlóközönség miatt viszonylag nagyobb haszonnal kecsegtetnek. Az első időszakban Györgyjakab Mártonnak kevés esélye lett volna eredeti alkotás előállítására, így csak egy már kiadott és kedvező fogadtatásban részesülő könyv nyomtatására vállalkozhatott. Mivel Földes Józsefnek, a csíksomlyói római katolikus tanítóképző igazgatójának *Az írva-olvasás gyakorlati tanítása* című könyve 1882-es megjelenése után „dicséretekkel volt szerencsés találkozni”, újbóli, 1884-es kiadásában jó üzleti lehetőséget látott.

A tipográfiai üzem fellendülésének egyértelmű jelei már 1885-ben megmutatkoztak, amit nyilván az is elősegített, hogy a lakosság bizalmát egyre jobban elnyerő Györgyjakab vetélytárs nélkül maradt. A város és környéke által igényelt számos aprónyomtatvány mellett ebben az évben már négy iskolai értesítő (a vármegyében kiadottak közül csak egy nem itt készült), a Csíkmegyei

¹⁰ A kárt 8000 forintra becsülték, biztosítva azonban csak 4500 forintig volt, l. *Nyomdászok Közlönye*, 1885. április 1., 5.

¹¹ *Székely Nemzet*, 1885. augusztus 9., 3.

¹² Román Országos Levéltár Hargita megyei Hivatala, Csíkszereda (ROL CsLvt), Fond 47 Egyházi anyakönyvek 1884.

¹³ *Székelyföld*, 1883. december 23., 4.

¹⁴ T. NAGY Imre, *Az első nyomda = Csíki Lapok*, 1912. december 25., 14.

Gazdasági Egyesület közlönye,¹⁵ valamint Ferenczi Károly gyergyószentmiklósi plébános *Halotti zsolozsmák és szertartások* című könyve hagyta el nyomdáját.

A következő években a csíkiak felkarolták a szolgáltatásait folyamatosan bővítő nyomdát, amely egyre magasabb színvonalon tett eleget a növekvő megrendeléseknek. A század utolsó éveire Györgyjakab Márton megvalósította azt, amire minden szaktársa büszke lehetett volna: az egykori alkalmazott, majd bérlő egy olyan nyomda tulajdonosa volt, amely semmivel sem maradt el egy átlagos magyarországi kisváros tipográfijának színvonalától. Bár kétségtelen tény, hogy ebben a szerencsének is volt némi szerepe, a siker titka nem a kedvező körülményekben keresendő. Számos – főleg kisvárosi – példa bizonyítja ugyanis, hogy a bérlő/tulajdonos példaértékű hozzáállása, szakmai tudása, jó üzleti érzéke nélkül a nyomdák többnyire csak vegetáltak. A kitartó munka gyümölcseit azonban nem sokáig élvezhette, hiszen rövid, hathetes betegség után, 43 évesen, ereje teljében meghalt (1899. július 7.).

Annak ellenére, hogy tulajdonképpen nem ő hozta létre, Györgyjakab Márton tevékenysége nemcsak az első világi nyomda, de az egész Csík vármegyei nyomdászat fejlődését meghatározta. Mivel kitartó, becsületes munkával lendítette fel vállalkozását, ezzel kiérdemelte nemcsak az utókor tiszteletét, de a kortársak elismerését is.¹⁶

A csíkszeredai világi nyomdákban 1882 és 1885 között megjelenő jelentősebb kiadványok:

1. *Cserfalevél*, Imets F. Jákó 25 éves írói jubileuma alkalmából, Írta Egy barátja, Kiadja Szabó Lajos, Csíkszereda, 1884, 64 p.
2. *Halotti zsolozsmák és szertartások könyve a nép számára*, Főpásztori jóváhagyás mellett szerkesztette Ferenczi Károly plébános, Csíkszereda, 1885, 102 p.

KOCSIS LAJOS

¹⁵ A *Székelyszék* sikerén felbuzdulva, T. Nagy Imre 1885-ben indította útjára a Csík megyei Gazdasági Egyesület közlönyét, a *Gazdasági Értesítőt*. A havonta megjelenő szakfolyóirat 1897-ben ideiglenesen megszűnt, majd három év múlva új címmel – *Csíki Gazda* –, de folytatódó évfolyamjelzéssel újraindult és 1917-ig szolgálta a csíki gazdaközönség szakmai előhaladását.

¹⁶ Közeli ismerőse T. Nagy Imre szerint például „szorgalmas, jóra törekvő, szerény ember volt, híjjával minden élelmeskedő svindlízésnek...” T. NAGY Imre, *Az első nyomda = Csíki Lapok*, 1912. december 25. 14.